

PRIMJENA TEHNIKE TELEFONSKOG ANKETIRANJA U ISTRAŽIVANJU NAMJERA GLASOVANJA NA HRVATSKIM PREDSJEDNIČKIM IZBORIMA 2000. GODINE: STUDIJ SLUČAJA

Vesna LAMZA POSAVEC, Ivan RIMAC
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 303.622:324(497.5)"2000"
324(497.5)"2000":303

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 7. 2000.

U radu je prikazana validacijska analiza rezultata istraživanja o namjerama glasovanja na predsjedničkim izborima 2000. godine, prikupljenih u sklopu dvije odvojene telefonske anketa uoči prvoga i drugoga izbornog kruga. Temeljem rezultata analize utvrđena je prognostička valjanost istraživanja u odnosu prema službenim rezultatima izbora te provjeren utjecaj nekih modaliteta prikupljanja i obrade podataka na ukupnu validnost rezultata. Glavni je zaključak analize da je, u našim sadašnjim okolnostima, pitanje upotrebljivosti telefonom realiziranih predizbornih anketa povezano ponajprije s razmjerno velikim proporcijama neizjašnjavanja o namjerama glasovanja na izborima te da je stoga, radi poboljšanja prediktivne valjanosti istraživanja, nužno korigiranje originalnih rezultata različitim postupcima isključivanja neizjašnjenih ispitanika. U tom se smislu najprikladnijim pokazalo dvoetažno korigiranje rezultata, temeljem dodatnih pitanja o naklonosti pojedinim izbornim opcijama, dok proporcionalno preračunavanje podataka (jednostavnim isključivanjem neizjašnjenih ispitanika) nije dalo dosljedne rezultate. U postupku prikupljanja podataka ukupnoj preciznosti istraživanja tek su u manjoj mjeri pridonijeli ponovljeni pokušaji anketiranja trenutno nedostupnih ispitanika, a ni zapažene razlike u raspodjeli rezultata prema dnevnim terminskim intervalima u ovim se istraživanjima nisu pokazale statistički značajnima.



Requests for reprints should be sent to Vesna Lamza Posavec, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: vesna.lamza@ipdi.hr

Osim za proučavanje glasačkoga raspoloženja i ponašanja izbornoga tijela, održavanje neposrednih demokratskih izbora iznimna je prigoda istraživačima i za provjeru različitih metoda i tehnika istraživanja javnoga mnijenja. Za razliku od većine ostalih društvenih istraživanja, valjanost kojih je moguće ocijeniti tek s pomoću različitih oblika apriorne ili teorijske validacije, u slučaju predizbornih ispitivanja javnoga mnijenja moguće je provesti i tzv. kriterijsku analizu, utemeljenu na uspoređivanju istraživačkih rezultata sa službenim rezultatima izbora, kao objektivno zadanom i neovisnom validacijskom kriteriju. Pružajući realnu osnovu za argumentiranu evaluaciju primijenjenih metoda, kao i za identifikaciju mogućih izvora grešaka i pristranosti, rezultati validacije predizbornih istraživanja javnoga mnijenja mogu tako postati mjerilo valjanosti i ostalih istraživanja koja se temelje na sličnoj istraživačkoj proceduri.

Sa stajališta usavršavanja metodologije društvenih istraživanja predsjednički izbori 2000. godine bili su osobito zanimljivi zbog – za naše uvjete – iznimne brojnosti telefonskih anketa temeljem kojih se pokušavalo predvidjeti moguću izbornu poziciju pojedinih predsjedničkih kandidata. Iako u našim okolnostima još nedostatno znanstveno analizirana i uglavnom javno osporavana, ta je anketna tehnika gotovo redovito primjenjivana u razmjerno brojnim istraživanjima namijenjenima objavljivanju u različitim novinskim izdanjima,¹ ali i onima za potrebe izborne promidžbe pojedinih predsjedničkih kandidata. Štoviše, za trajanja izborne kampanje rezultati spomenutih anketa postali su i relevantnom temom javnoga govora medijskih djelatnika, političara pa i samih predsjedničkih takmaca, osobito nakon što je jednom od njih najavljen (*Jutarnji list*, 2000. a), a potom i drugima potvrđen značajan obrat glasačkog raspoloženja u korist dotad treće pozicioniranog kandidata Stjepana Mesića. Iako izravni utjecaj javnog objavljivanja anketne procjene izbornih rezultata na stvarno glasačko opredjeljenje birača još nije dostatno znanstveno dokazan (npr. Bogart; 1985., Crespi, 1989.; Sabato, 1981.; Traugott, 1992.), ipak, u ovom su slučaju takve informacije mogle imati neku važnost za konačne izborne rezultate, ponajprije kao jedan od čimbenika strategije i sadržaja izbornih kampanja te predizbornog političkog ozračja uopće.

Ipak, u sklopu znanstvene rasprave o dometima predizbornih anketa i opravdanosti javnog objavljivanja istraživačkih procjena temeljno se pitanje odnosi na njihovu valjanost glede dijagnoze glasačkog raspoloženja i predikcije izbornih rezultata. Iako su sve ankete, predočene u masovnim medijima u posljednjih desetak dana prije održavanja prvog i dru-

gog kruga predsjedničkih izbora, ispravno predvidjele stvarni izborni redoslijed predsjedničkih kandidata te tako uspješno prognozirale glavne političke posljedice izbora i opravdale svoje javno objavljivanje, ipak, već i okvirna usporedba s rezultatima izbora uglavnom ukazuje na njihovu nedostatnu statističku valjanost.² Uz ostale moguće izvore grešaka i pristranosti, koji su se mogli pojaviti u planiranju i provedbi pojedinih istraživanja, jedan od najvažnijih razloga tome zasigurno je i razmjerno visoka proporcija neizjašnjenih ispitanika, općenito karakteristična za istraživanje glasačkih preferencija primenom tehnike telefonskog anketiranja (npr. Groves, 1979.; Jordan i sur., 1980.; Lake, 1987.; Lawrence i sur., 1980.; Lamza Posavec, 1995.) koja se, sukladno objavljenim podacima, u slučaju spomenutih istraživanja kretala u rasponu od petnaestak (*Jutarnji list*, 2000.c; *Nacional*, 2000.b) do 27 posto (*Globus*, 2000.a). Budući da se, u našim uvjetima, upravo neizjašnjavanje o namjerama glasovanja pokazalo osobito važnim potencijalnim izvorom grešaka i pristranosti predizbornih istraživanja javnoga mnijenja (Lamza Posavec, 1995.; Lamza Posavec, Rimac, 1997.), sasvim je razumljivo da je, i ovom prigodom, taj općeniti nedostatak telefonskih anketa u znatnoj mjeri utjecao na njihovu opću valjanost.

Osim osjetno veće proporcije neizjašnjenih ispitanika, ankete telefonom imaju, u usporedbi s terenskim, i neke druge načelne metodologijske manjkavosti koje se mogu značajno odraziti na dobivene rezultate. Riječ je ponajprije o različitim teškoćama u komuniciranju s ispitanikom – kao što su izrazita nepovjerljivost, površniji i siromašniji odgovori te manja mogućnost kontroliranja opće anketne situacije (npr. Groves, 1979.; Groves, 1989.; Jordan i sur., 1980.; Lamza Posavec, 1999.; Lavrakas, 1993.; Lawrence i sur., 1980.; Schutt, 1996.), dok je problem reduciranosti osnovnoga skupa za izbor anketnih uzoraka, kao njihov donedavno najčešće istican nedostatak, na razini sadašnje pokrivenosti telefonskim priključcima i u nas postao već gotovo beznačajnim (Lamza Posavec, 1999.). S druge strane, u odnosu prema terenskim, telefonske ankete imaju i neke nesumnjive prednosti među kojima su zasigurno najvažnije mogućnost bolje teritorijalne disperziranosti uzorka istraživanja te lakše ponovljivi pokušaji uspostave kontakata s potencijalnim ispitanicima koji, zbog nekog razloga, u prvom pokušaju nisu mogli biti anketirani.

Na žalost, zbog nedostatnog uvida u važne metodologijske pojedinosti medijski prezentiranih istraživanja³ gotovo je nemoguće zaključiti koliko su na njihovu valjanost utjecala načelna ograničenja telefonske ankete, a koliko su udjel mogle imati i različite manjkavosti u planiranju i provedbi istraživanja. Imajući to u vidu, odlučili smo provesti po jednu pokus-

nu telefonsku anketu uoči prvoga i drugoga izbornog kruga temeljem kojih bismo, uz cjelovitu kontrolu metodologije istraživanja, u našim uvjetima ispitali opću primjenjivost te tehnike i provjerili različite mogućnosti njezina usavršavanja. Da bismo utvrdili moguće domete i ograničenja same tehnike istraživanja, ankete smo nastojali metodologijski optimalno planirati i realizirati, sukladno preporukama u odgovarajućoj znanstvenoj literaturi (npr. Groves, 1989.; Lavrakas, 1993.; Schutt, 1996.; Troidahl i Carter, 1964.) i našim dosadašnjim iskustvima u provedbi sličnih istraživanja. Osim opće prediktivne valjanosti rezultata, pri tom su nas zanimali i učinci nekih modaliteta prikupljanja i obrade podataka koji bi, i u našim uvjetima, mogli imati neku važnost za opću upotrebljivost telefonskih anketa.

CILJEVI RADA

Glavni je cilj rada utvrditi potencijalnu prognostičku valjanost predizbornih istraživanja javnoga mnijenja provedenih tehnikom telefonskog anketiranja te provjeriti utjecaj nekih pojedinosti prikupljanja i obrade podataka na ukupnu valjanost rezultata istraživanja. U sklopu toga namjerava se utvrditi: (1) opća valjanost provedenih istraživanja u odnosu prema službenim rezultatima izbora; (2) mogućnosti korigiranja rezultata upotrebom "pitanja o naklonosti" (*leaning questions*) i isključivanjem proporcije neizjašnjenih ispitanika; (3) važnost ponovljenih pokušaja kontaktiranja (*call back*) trenutačno nedostupnih ispitanika; (4) utjecaj dnevne dinamike anketiranja na ukupnu valjanost rezultata.

METODA

Analitički su podaci prikupljeni u sklopu dvije odvojene telefonske ankete, provedene uoči prvoga i drugoga kruga predsjedničkih izbora 2000. godine.

Ankete je proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, a cjeloviti su rezultati predočeni u zasebnim istraživačkim izvješćima (Lamza Posavec i sur., 2000.a; 2000.b). Iz integralne istraživačke građe za ovu su analizu rabljeni odgovori o namjerama glasovanja na izborima, općoj sklonosti pojedinim kandidatima (postavljeno samo ispitanicima koji se nisu izjasnili o namjerama glasovanja) te podaci o strukturi realiziranih uzoraka i najvažnijim pojedinostima realizacije istraživanja.

Uzorci

Obje su ankete realizirane na probabilističkim, višestapno stratificiranim uzorcima punoljetnog stanovništva Hrvatske. Teritorijalna stratifikacija uzorka temeljila se na administrativnoj podjeli Republike na županije te klasifikaciji naselja prema stu-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 601-629

LAMZA POSAVEC, V.,
RIMAC, I.: PRIMJENA...

pnju urbaniziranosti. Izbor jedinica uzorka (lokaliteta) unutar svake županije proveden je metodom jednostavnog slučajnog izbora s povratom, pri čemu je svaka jedinica imala vjerojatnost izbora proporcionalnu broju stanovnika s kojim sudjeluje u nadređenoj stratifikacijskoj jedinici uzorka. Telefonski brojevi unutar pojedinog lokaliteta izabrani su slučajnim sustavnim izborom iz najnovijeg telefonskog imenika HT-a, prezentiranog na CD-romu, a izbor ispitanika unutar kućanstava izvršen je metodom Trol Dahla i Cartera (Trol Dahl i Carter, 1964.).

Istraživanje uoči prvog kruga obuhvatilo je ukupno 900 ispitanika s 299 lokaliteta (*sample points*) iz 199 naselja, a uoči drugoga kruga ukupno 1040 ispitanika s 349 lokaliteta, odnosno 230 naselja. Na razini Republike veličina realiziranih uzoraka dopušta procjenu populacijskih parametara s najvećom teorijskom greškom od +/- 4,3 odnosno +/- 4,0 posto, uz stupanj rizika u zaključivanju manji od jedan posto.

Demografska struktura realiziranih uzoraka, prije i nakon ponderiranja podataka,⁴ prikazana je u tablici 1. U pomanjkanju drugih referentnih podataka, kao okvirni kriterij njihove reprezentativnosti navedeni su podaci iz popisa stanovništva 1991. godine.

☉ TABLICA 1
Struktura realiziranih uzoraka prema spolu, dobi i naobrazbi⁵

	Anketa prije prvoga kruga		Anketa prije drugoga kruga		Popis '91.*
	Neponderirano	Ponderirano	Neponderirano	Ponderirano	
Spol: Muški	42,3	47,0	43,6	46,6	48,5
Ženski	57,7	53,0	56,4	53,4	51,5
Dob:					
18-30	17,9	17,5	16,3	15,4	24,2
31-40	19,4	18,3	21,1	20,1	20,6
41-50	20,7	20,7	21,1	20,1	16,4
51-60	15,9	15,7	16,8	17,2	17,3
61 ili više	28,1	27,8	24,8	27,2	21,5
Naobrazba:					
Osnovna ili manje	29,9	34,5	25,2	33,9	52,3
Srednja	52,0	50,0	55,8	50,6	37,8
Viša, visoka	18,2	15,5	18,9	15,5	9,9
Broj ispitanika	900	875	1040	987	-

* Struktura stanovništva starijeg od 18 godina.

Iako se, i nakon ponderiranja rezultata, izobrazbena struktura realiziranih uzoraka značajno razlikuje od podataka iz posljednjeg popisa stanovništva, za potrebe ovog istraživanja postignutu reprezentativnost uzorka držimo zadovoljavajućom. Osim zastarjelosti rabljenog popisa stanovništva (odnosno mogućih promjena u smislu podizanja izobrazbene razine stanovništva), glavni je razlog tome već više puta utvrđena povezanost između odbijanja ankete (kao glavnog uzroka od-

stupanja izobrazbene strukture uzorka od strukture stanovništva) i namjere izlaska na izbore (npr. Lamza Posavec, 1995.; 1996.; 1997.). S tog stajališta realizirane smo uzorke držali reprezentativnijim za populaciju "vjerojatnih glasača" (pa stoga i valjanijima za predizborno istraživanje) nego onaj koji bi bio sličniji strukturi ukupnog punoljetnog stanovništva.⁶

Anketna pitanja

U anketama su rabljeni relativno kratki upitnici (u prvoj anketi bilo je 16 pitanja, odnosno 29 varijabli, a u drugoj 20 pitanja, odnosno 36 varijabli), s uobičajenim sadržajem za predizborno istraživanje javnoga mnijenja (namjere izlaska na izbore, namjere glasovanja za pojedine predsjedničke kandidate, sigurnost i razlozi izbornog opredjeljenja, očekivani rezultat izbora, glasovanje na prijašnjim izborima, očekivanja o mogućem utjecaju rezultata izbora glede rješavanja najvažnijih problema Hrvatske, praćenje predizborne kampanje, demografski podaci o ispitaniku).

Pitanja o namjerama glasovanja bila su formulirana na sljedeći način:

Prvi izborni krug:

Vjerojatno znate da će se na izborima natjecati ukupno devet kandidata. Da vas podsjetim, to su abecednim redom: Dražen Budiša, Anto Đapić, dr. Mate Granić, Ante Ledić, dr. Slaven Letica, Stjepan Mesić, Tomislav Merčep, Ante Prkačin i dr. Zvonimir Šeparović. Možete li nam reći za kojeg ćete kandidata najvjerojatnije glasati?

Drugi izborni krug:

Vjerojatno znate da će se u drugom izbornom krugu izbora natjecati kandidati Dražen Budiša i Stjepan Mesić. Možete li nam reći za kojeg ćete kandidata najvjerojatnije glasati?

Ako se, prilikom postavljanja ovih pitanja, neki ispitanik nije opredijelio ni za jednu izbornu mogućnost, postavljeno mu je i dodatno pitanje o sklonosti određenom kandidatu (leaning question) temeljem kojeg se nastojala dobiti i neka informacija o mogućim glasačkim preferencijama u anketi neizjašnjenih ispitanika. To je pitanje glasilo:

Prvi izborni krug:

Iako još ne znate za koga ćete glasati (ili: iako vjerojatno nećete izići na izbore), možete li izdvojiti nekog kandidata kojemu ste skloniji nego ostalima, koji vam se čini bar nešto prihvatljivijim za budućeg predsjednika nego drugi? (Ponovno pročitani popis svih kandidata.)

Drugi izborni krug:

Iako još ne znate za koga ćete glasati (ili: iako vjerojatno nećete izići na izbore), možete li ipak reći kojemu ste kandidatu najskloniji, koji vam se čini bar nešto prihvatljivijim od drugoga? (Ponovno spomenuta oba kandidata.)

Da bi se izbjegla moguća kontekstualna kontaminacija odgovora, na koju upozoravaju brojni analitičari predizbornih istraživanja javnoga mnijenja (npr. Bogart, 1985.; Cantril, 1991.; Kagay, 1992.; Lamza Posavec, 1995.), pitanja o namjerama glasanja smještena su na početak anketnog upitnika, iza uvodnih pitanja o praćenju izbornih informacija i namjerama izlaska na izbore.

Izbor termina anketiranja

S obzirom na izrazitu nestabilnost javnoga mnijenja u obuhvaćenom predizbornom razdoblju,⁷ anketiranje je valjalo provesti što je moguće bliže izbornom terminu, kako bi i taj važan potencijalni izvor nedostatne prediktivne valjanosti rezultata mogao biti pod najvećom mogućom kontrolom.⁸ Obje su ankete stoga provedene u tri posljednja dana prije početka izborne šutnje – uoči prvoga izbornog kruga u četvrtak 20., petak 21. i subotu 22. siječnja, a uoči drugoga kruga u četvrtak 3., petak 4. i subotu 5. veljače.⁹ Izborom termina anketiranja uoči drugoga izbornog kruga ujedno je osigurana i kontrola mogućega neposrednog učinka završnog televizijskog predstavljanja predsjedničkih kandidata na rezultate provedenih istraživanja – kandidat Stjepan Mesić završno se obratio biračima u večernjem terminu u srijedu 2. veljače, a Dražen Budiša u četvrtak 3. veljače, dok je njihovo višesatno sučeljavanje održano u petak 4. veljače.¹⁰

Da bi se osigurala pravilna vremenska distribucija rezultata, u tijeku svakog dana određenog za anketiranje realizirana je trećina od ukupno planiranoga uzorka, s napomenom da su u obje ankete uzorci bili podijeljeni u tri dijela, u potpunosti izjednačena prema lokacijskoj strukturi i brojanom obuhvatu ispitanika.

Budući da je dvije trećine planiranih anketa trebalo realizirati u radne dane, a samo trećinu subotom, dnevna dinamika anketiranja nije bila strogo planirana, već je anketarima dopušteno da sami odrede dnevni raspored, nastojeći da on bude što je moguće heterogeniji. Kako je većinu kontakata bilo moguće ostvariti u popodnevnim terminima, naknadna je analiza pokazala da je, u obje anketne akcije, približno tri četvrtine anketnih pokušaja poduzeto u razdoblju od 16 do 20 sati.

Provedba ankete

Anketu je provelo 23 (prvi krug), odnosno 28 (drugi krug) instruiranih anketara, vanjskih suradnika Instituta. Zbog umanjivanja mogućeg utjecaja "osobne jednadžbe" anketara na istraživačke rezultate, svi su anketari u tijeku jednoga dana morali provesti jednak broj anketa, prema lokacijski ravnomjerno raspoređenom popisu telefonskih brojeva. Svim izabra-

nim telefonskim brojevima bila su pridružena po dva rezervna, izabrana na istim lokalitetima i na isti način kao i primarni brojevi. Ako se nakon prvog poziva primarnog broja nije nitko odazvao, linija je bila zauzeta ili je potencijalni ispitanik (odabran prema metodi Trol Dahla i Cartera) bio odsutan ili trenutačno nečim spriječen, anketar je na istom broju obvezatno morao ponoviti još do dva nova pokušaja. Rezervne brojeve je bilo dopušteno rabiti samo u slučaju ako: (a) primarni broj ne pripada kućanstvu ili ne postoji; (b) odabrana osoba na primarnom broju odbija sudjelovati u anketi; (c) ni nakon tri pokušaja, u različito doba dana, na primarnom broju nitko ne podiže slušalicu ili je linija zauzeta; (d) postoje neki drugi razlozi zbog kojih na primarnom broju nije moguće realizirati anketu (fizički ili psihički hendikep odabrane osobe i sl.). Rezultat i vrijeme svakoga poduzetog pokušaja anketari su morali precizno bilježiti u jedinstven evidencijski obrazac.

Uporabom opisanog postupka, u sklopu ankete u povodu prvoga izbornog kruga za realizaciju uzorka od 900 ispitanika bilo je potrebno 2 649 telefonskih poziva, odnosno, u prosjeku, po 2,9 pokušaja uspostave anketnog kontakta po jednoj anketiranoj osobi. Za ostvarenje uzorka od 1 040 ispitanika u anketi prije drugog izbornog kruga poduzeto je 2 789 poziva, odnosno, u prosjeku, 2,7 anketnih pokušaja po jednom ispitaniku. Podaci o ishodu poduzetih anketnih pokušaja prikazani su u tablici 2.

➤ TABLICA 2
Podaci o ishodu
anketnih pokušaja

	Anketa u povodu prvoga izbornog kruga	Anketa u povodu drugoga izbornog kruga
Nitko se ne javlja	33,5	32,8
Zauzet broj	6,0	5,2
Nepostojeći broj, nije stan	2,0	2,8
Odsutnost odabrane osobe	8,0	7,6
Trenutačna spriječenost odabrane osobe	1,8	1,9
Odbijena anketa	13,1*	*9,8
Prekinuta anketa	0,9	0,6
Ostali razlozi		
nerealiziranja ankete	1,1	2,2
Realizirana anketa	34,0	37,3
Ukupni broj pokušaja (apsolutno)	2.649	2.789

* Vidjeti napomenu u tekstu.

U svezi s predočenim podacima valja upozoriti na to da su iskazane proporcije odbijanja ankete određene u odnosu prema ukupnom broju anketnih pokušaja, a ne u odnosu prema broju uspostavljenih kontakata s osobama koje su izabrane prema predviđenoj istraživačkoj proceduri. Radi procjene stupnja spontane selekcije uzorka, kao iznimno važnog izvo-

ra potencijalne pristranosti istraživanja (Lamza Posavec, 1995.; 1997.), potrebno je napomenuti da je od ukupnog broja kontaktiranih potencijalnih ispitanika, u sklopu istraživanja uoči prvog izbornoga kruga anketu odbilo njih 27,3 posto, a uoči drugoga kruga 20,5 posto. U oba slučaja, zabilježena stopa odbijanja ankete osjetno je manja nego u prije provedenim terenskim istraživanjima javnoga mnijenja u sklopu kojih je, u posljednjih pet godina, u prosjeku iznosila oko 35 posto.¹¹

Radi podrobnijeg uvida u okolnosti provedbe ankete recimo još da je, u oba slučaja, nešto više od polovice svih ispitanika (53,8 posto u prvom i 53,1 posto u drugom istraživanju) anketirano na primarno izabranom telefonskom broju, približno četvrtina na prvom rezervnom (22,4, odnosno 25,1 posto), a nešto više od petine (23,8, odnosno 21,8 posto) na drugom rezervnom broju. U sklopu prvog poziva određenog telefonskog broja (bez obzira na to je li riječ o primarnim ili o rezervnim brojevima) anketirano je 70,8 (prvi krug) odnosno 72,0 posto (drugi krug) svih ispitanika, u drugom pokušaju 12,3, odnosno 13,6 posto, a u trećem 16,9, odnosno 14,4 posto.

Obrada podataka

Da bi se izbjegao mogući nesvjesni utjecaj obrađivača na istraživačke rezultate (u smislu Rosenthalova efekta – Rosenthal, 1969.), anketni su podaci kompjutorski obrađeni prije zatvaranja biračkih mjesta, odnosno prije medijske objave prvih izbornih rezultata. Osnovna je obrada provedena frekvenციjsko-proporcijskom analizom, a zbog potrebe za manjom korekcijom realiziranog uzorka proveden je i postupak ponderiranja rezultata prema naobrazbi i spolu ispitanika. U obradi anketnih podataka uoči prvoga izbornog kruga najmanji je ponder iznosio 0,738, a najveći 1,317, dok je uoči drugoga kruga najmanji ponder bio 0,714, a najveći 1,444.

U sklopu zasebne obrade, provedene za potrebe ovoga rada, rezultati istraživanja o namjerama glasovanja za pojedine predsjedničke kandidate (prediktor) uspoređeni su sa službenim rezultatima izbora¹² (kriterij), a njihova je povezanost statistički testirana. Zbog očekivano visoke proporcije neizjašnjavanja o namjerama glasovanja na izborima (u okviru prve ankete odgovor je uskratilo 29,8 posto, a u drugoj anketi 25,6 posto ispitanika), dodatno su provjerene i mogućnosti preračunavanja originalnih rezultata uporabom odgovora na pitanje o naklonosti (L-korekcija), odnosno jednostavnim isključivanjem neizjašnjenih ispitanika. Na taj su način definirane četiri varijante prediktorske varijable, a radi provjere učinkovitosti primijenjenog postupka ponderiranja svaka je od njih još zasebno iskazana za "sirove" i ponderirane rezultate. Rabljene varijante prediktora su sljedeće:

1. rezultati istraživanja o deklariranim namjerama glasovanja za predsjedničke kandidate iskazani za cijeli obuhvaćeni uzorak;

2. rezultati istraživanja o namjerama glasovanja za predsjedničke kandidate s jednostrukom L-korekcijom (zbroj odgovora o namjerama glasovanja za pojedine kandidate i odgovora neizjašnjenih ispitanika na *leaning*-pitanje) – iskazano za cijeli obuhvaćeni uzorak;

3. rezultati istraživanja o namjerama glasovanja za predsjedničke kandidate s dvostrukom L-korekcijom (zbroj odgovora o namjerama glasovanja za pojedine kandidate, odgovora neizjašnjenih ispitanika na *leaning*-pitanje i raspodjele preostale proporcije neizjašnjenih ispitanika razmjerno odgovorima na *leaning*-pitanje)¹³ – iskazano za cijeli obuhvaćeni uzorak;

4. rezultati istraživanja iskazani za dio uzorka ispitanika koji su se izjasnili o namjerama glasovanja za pojedine kandidate.

Radi određivanja komparativne valjanosti istraživanja uporabom različitih definicija prediktorske varijable, analiza je, kao i u nekim prijašnjim validacijama predizbornih istraživanja javnoga mnijenja (Lamza, 1992.; Lamza Posavec, 1995.), u svim naznačenim varijantama provedena na dvije razine: (a) utvrđivanjem statističke značajnosti razlika između pojedinačnih vrijednosti prediktora i kriterija (istraživačkih i izbornih rezultata za pojedine kandidate); (b) određivanjem pokazatelja ukupne prognostičke valjanosti pojedine varijante prediktorske varijable.

Za ocjenu valjanosti pojedinačnih rezultata istraživanja izračunata je standardna pogreška proporcija (na razini značajnosti od jedan posto),¹⁴ prosječno odstupanje istraživačkih od izbornih rezultata, standardna devijacija rezultata istraživanja od "pravih" vrijednosti populacije (rezultata izbora) i "mjera pristranosti" istraživanja.¹⁵

Osim na razini utvrđivanja opće valjanosti istraživanja, identična je analiza provedena i radi provjere valjanosti rezultata prikupljenih u različitim dnevnim terminima (statistička značajnost je dodatno provjerena hi-kvadrat testom) te važnosti ponovljenih pokušaja uspostave kontakta s potencijalnim ispitanicima koji, zbog nekog razloga, u prvom pokušaju nisu bili dostupni za anketiranje.

REZULTATI I RASPRAVA

Analiza opće valjanosti rezultata

Rezultati statističke validacije anketnih podataka uoči prvoga izbornog kruga, za sve četiri predviđene varijante prediktorske varijable, prikazani su u tablicama 3. (neponderirani rezultati) i 4. (ponderirani rezultati).

➔ **TABLICA 3**
Usporedba neponderiranih rezultata istraživanja o namjerama glasovanja u prvom krugu predsjedničkih izbora i izbornih rezultata

➔➔ **TABLICA 4**
Usporedba ponderiranih rezultata istraživanja o namjerama glasovanja u prvom krugu predsjedničkih izbora i izbornih rezultata

Rezultati izbora	Cijeli uzorak: deklarirano			Cijeli uzorak: jednostruka L-korekcija			Cijeli uzorak: dvostruka L-korekcija			Uzorak izjašnjanih ispitanika			
	postotak glasova	postotak ispitanika	odstupanje	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje	stand. greška
Tablica 3													
Budiša	27,7	17,8	-9,9	3,3	21,8	-5,9	3,6	25,4	-2,3	3,7	25,3	-2,4	4,5
Đapić	1,8	1,2	-0,6	0,9	1,5	-0,3	1,0	1,8	0,0	1,1	1,7	-0,1	1,3
Granić	22,5	14,0	-8,5	3,0	18,3	-4,2	3,3	22,2	-0,3	3,6	19,9	-2,6	4,1
Ledić	0,9	0,6	-0,3	0,7	0,9	0,0	0,8	1,2	0,3	0,9	0,9	0,0	1,0
Letica	4,1	2,9	-1,2	1,4	3,8	-0,3	1,6	4,6	0,5	1,8	4,1	0,0	2,0
Merčep	0,9	0,3	-0,6	0,5	0,4	-0,3	0,5	0,5	-0,4	0,6	0,4	-0,5	0,6
Mesić	41,1	32,9	-8,2	4,0	38,6	-2,5	4,2	43,7	2,6	4,3	46,9	5,8	5,1
Prkačin	0,3	0,2	-0,1	0,4	0,2	-0,1	0,4	0,2	0,2	0,4	0,3	0,0	0,6
Separović	0,3	0,3	0,0	0,5	14,1	0,1	0,5	0,0	0,2	0,6	0,0	0,1	0,6
Bez odgovora		29,8											
Broj ispitanika		900			900			900			632		
Prosječno odstupanje			3,3			1,5			0,8			1,3	
Mjera pristranosti			0,139			0,072			0,040			0,060	
Standardna devijacija		5,16			2,56			1,19			2,27		
Tablica 4													
Budiša	27,7	17,4	-10,3	3,3	21,5	-6,2	3,6	25,3	-2,4	3,8	25,0	-2,7	4,5
Đapić	1,8	1,3	-0,5	1,0	1,6	-0,2	1,1	1,9	0,1	1,2	1,9	0,1	1,4
Granić	22,5	14,5	-8,0	3,1	18,9	-3,6	3,4	23,0	0,5	3,7	20,8	-1,7	4,2
Ledić	0,9	0,6	-0,3	0,7	0,8	0,0	0,8	1,0	0,1	0,9	0,8	-0,1	0,9
Letica	4,1	2,7	-1,4	1,4	3,5	-0,6	1,6	4,2	0,1	1,8	3,9	-0,2	2,0
Merčep	0,9	0,2	-0,7	0,4	0,3	-0,6	0,5	0,4	-0,5	0,5	0,3	-0,6	0,6
Mesić	41,1	32,3	-8,8	4,1	38,1	-3,0	4,2	43,5	2,4	4,3	46,4	5,3	5,2
Prkačin	0,3	0,2	-0,1	0,4	0,2	-0,1	0,4	0,2	0,2	0,4	0,3	0,0	0,6
Separović	0,3	0,4	0,1	0,6	14,6	0,2	0,6	0,0	0,3	0,7	0,6	0,3	0,8
Bez odgovora		30,4											
Broj ispitanika		875			875			875			609		
Prosječno odstupanje			3,4			1,6			0,7			1,2	
Mjera pristranosti			0,135			0,071			0,041			0,058	
Standardna devijacija		5,27			2,61			1,15			2,08		

Predočeni rezultati ponajprije pokazuju da je redosljed predsjedničkih kandidata, dobiven istraživanjem, u visokom stupnju sukladan redosljedu kandidata ostvarenom na izborima – u većini je slučajeva riječ o apsolutnoj podudarnosti rangova, a samo u slučaju rezultata manjih od jedan posto (i u istraživanju i na izborima) podudarnost rangova je u granicama standardne greške uzorka. Ovaj se zaključak jednako odnosi na sve četiri varijante prediktorske varijable te jednako na neponderirane i ponderirane rezultate.

Uspoređivanje pojedinačnih rezultata za cijeli obuhvaćeni uzorak, s odgovarajućim vrijednostima kriterijske varijable, pokazuje da se istraživačke procjene, i neponderirane i ponderirane, u slučaju petorice kandidata (Đapić, Ledić, Letica, Prkačin, Šeparović) podudaraju s rezultatima izbora u granicama slučajnog varijabiliteta, u jednom su slučaju (Merčep) vrlo blizu granične vrijednosti toga raspona, dok se u slučaju trojice vodećih kandidata (Budiša, Granić, Mesić) statistički značajno razlikuju od izbornih rezultata. Nakon primjene jednostruke L-korekcije (zbrajanje odgovora o namjerama glasovanja s odgovorima neizjašnjenih ispitanika o općoj sklonosti pojedinom kandidatu), sedam je rezultata (šest ponderiranih) u granicama standardne pogreške uzorka, a dva su izvan toga raspona (Budiša, Mesić), dok se nakon dvostruke L-korekcije (dodatnog uvećavanja rezultata raspodjelom preostale proporcije neizjašnjenih ispitanika razmjerno odgovorima na *leaning*-pitanje) ni jedan od devet promatranih istraživačkih rezultata statistički ne razlikuje od rezultata izbora. Proporcionalno preračunavanje podataka, jednostavnim isključivanjem proporcije neizjašnjenih ispitanika, u ovom se slučaju pokazalo manje valjanim nego dvoetajna *leaning*-korekcija – nakon primjene toga postupka rezultat Stjepana Mesića postao je značajno precijenjen, premašivši tako gornju granicu standardne greške uzorka.

I globalne mjere povezanosti prediktorske i kriterijske varijable otkrivaju da je, sukladno primijenjenim kriterijima, najviši stupanj prediktivne valjanosti istraživanja postignut dvostrukim korigiranjem rezultata temeljem odgovora neizjašnjenih ispitanika o naklonosti spram pojedinih izbornih kandidata, nešto manji proporcionalnim preračunavanjem i jednostrukom *leaning*-korekcijom, a najmanji temeljem izvorno zabilježenih odgovora o namjerama glasovanja za cijeli obuhvaćeni uzorak ispitanika. Kao ni prilikom uspoređivanja pojedinačnih rezultata, ni u jednoj varijanti prediktora primijenjeni postupak ponderiranja podataka nije značajnije utjecao na valjanost istraživanja.

Temeljem predočenih rezultata opravdano je zaključiti da je, sukladno primijenjenim kriterijima, glavno pitanje valjanosti analiziranog istraživanja izravno povezano s veličinom

i načinom raspodjele proporcije neizjašnjenih ispitanika. Budući da je, zbog primijenjene tehnike telefonskog anketiranja, ta proporcija vrlo velika (29,8 posto za ponderirane i 30,4 posto za neponderirane rezultate),¹⁶ razumljivo je da postoci potencijalnih glasača pojedinih kandidata, iskazani u odnosu prema ukupnom broju ispitanika, ne mogu biti numerički precizni, osobito kad je riječ o izbornim opcijama s većom glasačkom podrškom. Preciznost procjena osjetno se povećava već nakon uporabe jednostruke L-korekcije, zahvaljujući kojoj se proporcija neizjašnjavanja smanjuje na 14,1 (neponderirano), odnosno 14,6 posto (ponderirano),¹⁷ a potpunim isključivanjem skupine neizjašnjenih ispitanika, primjenom dvostruke L-korekcije, rezultati istraživanja postaju statistički sukladni rezultatima izbora.

Na vrlo slične zaključke upućuju i rezultati validacijske analize anketnih podataka, prikupljenih uoči drugoga izbornog kruga. (tablice 5. i 6.).

Kao i u slučaju ankete u povodu prvoga kruga, i ovaj se put pokazalo da je istraživanjem dobro procijenjena osnovna raspodjela glasačke podrške kandidatima i predviđen stvarni izborni pobjednik – u slučaju ponderiranih rezultata prednost Stjepana Mesića neupitna je i uz najoprezniju interpretaciju slučajnog varijabiliteta, a samo u teorijski krajnjem tumačenju neponderiranih podataka prednost je mogla biti tek neznatno na strani Dražena Budiše. Ipak, kad su utemeljene na deklariranim namjerama glasovanja u odnosu prema ukupnom broju ispitanika, obje se istraživačke procjene, zbog velike proporcije neizjašnjavanja (25,6 za "sirove" i 26,4 posto za ponderirane rezultate), statistički značajno razlikuju od stvarnih izbornih rezultata. Već jednostrukom *leaning*-korekcijom predikcija se značajno poboljšava (neponderirana procjena rezultata za Dražena Budišu "pada" u raspon slučajnog varijabiliteta, ponderirana je vrlo blizu granica toga raspona, a standardna se devijacija gotovo prepolovljuje), iako i u tom slučaju ostaje još 12,0 (neponderirano) odnosno 12,8 posto (ponderirano) neizjašnjenih ispitanika. Potpunom eliminacijom neizjašnjenih ispitanika, i dvostrukom L-korekcijom i jednostavnim isključivanjem neizjašnjenih ispitanika, statistička predikcija rezultata postaje potpuna i u slučaju "sirovih" i ponderiranih rezultata.

U svezi s predočenim podacima osobito je zanimljivo naglasiti da je, suprotno očekivanju, u istraživanju uoči drugoga kruga proporcionalno preračunavanje podataka, u numeričkom smislu, osiguralo prognostički čak i nešto preciznije rezultate (neponderirane istraživačke procjene za oba kandidata razlikuju se od izbornih rezultata za 1,0, a ponderirane za samo 0,2 posto) nego dvoetajna korekcija temeljem odgovora na *leaning*-pitanje.¹⁸ To bi zasigurno moglo značiti da, ovom

➔ TABLICA 5
Usporedba
neponderiranih
rezultata istraživanja o
namjerama
glasovanja u drugom
krugu predsjedničkih
izbora i izbornih
rezultata

➔➔ TABLICA 6
Usporedba
ponderiranih rezultata
istraživanja o
namjerama
glasovanja u drugom
krugu predsjedničkih
izbora i izbornih
rezultata

Tablica 5	Rezultati izbora	Cijeli uzorak: deklarirano		Cijeli uzorak: jednostruka L-korekcija		Cijeli uzorak: dvostruka L-korekcija		Uzorak izjašnjenih ispitanika			
		postotak glasova	postotak ispitanika	odstupanje greška	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje greška	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje greška	
Budiša	44.0	33.5	-10.5	3.8	3.9	46.7	2.7	4.0	45.0	1.0	4.6
Mesic	56.0	40.9	-15.1	3.9	4.0	53.3	-2.7	4.0	55.0	-1.0	4.6
Bez odgovora		25.6				0.0			0.0		
Broj ispitanika		1040				1040			774		
Prosječno odstupanje		12.8			6.0		2.7			1.0	
Mjera pristranosti		0.144			0.073		0.025			0.014	
Standardna devijacija		6.13			3.07		1.27			0.49	

Tablica 6	Rezultati izbora	Cijeli uzorak: deklarirano		Cijeli uzorak: jednostruka L-korekcija		Cijeli uzorak: dvostruka L-korekcija		Uzorak izjašnjenih ispitanika			
		postotak glasova	postotak ispitanika	odstupanje greška	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje greška	stand. greška	postotak ispitanika	odstupanje greška	
Budiša	44.0	32.5	-11.5	3.8	4.0	39.4	-4.6	4.0	44.2	0.2	4.8
Mesic	56.0	41.1	-14.9	4.0	4.1	47.8	-8.2	4.1	55.8	-0.2	4.8
Bez odgovora		26.4				0.0			0.0		
Broj ispitanika		987				987			726		
Prosječno odstupanje		13.2			6.4		1.9			0.2	
Mjera pristranosti		0.147			0.074		0.015			0.004	
Standardna devijacija		6.27			3.14		0.90			0.08	

prilikom, neizjašnjavanje o namjerama glasovanja nije bilo povezano s nekim izrazitijim rezervama u izražavanju osobnih preferencija ni drugim značajnijim pristranostima u reakcijama ispitanika, kao što je, osobito u našim okolnostima, najčešće slučaj u istraživanjima javnoga mnijenja (Lamza Posavec, 1995.; Lamza Posavec, Rimac, 1997.). Za razliku od toga, rezultati istraživanja o deklariranim namjerama glasovanja uoči prvoga kruga sadržavali su određenu pristranost, u smislu ponešto precijenjene izborne pozicije Stjepana Mesića u odnosu prema poziciji njegovih glavnih protukandidata Dražena Budiše i Mate Granića. Budući da je ta pristranost uspješno umanjena korekcijom rezultata temeljem odgovora na *leaning*-pitanja (koji su, u pravilu, pod manjom kontrolom ispitanika nego izravni odgovori o namjerama glasovanja), vrlo je vjerojatno da je, barem u nekoj mjeri, bila povezana s neizjašnjavanjem o namjerama glasovanja na izborima. Drugim riječima, provedene analize dopuštaju zaključiti da su, u sklopu ankete uoči prvoga kruga, neizjašnjeni ispitanici bili proporcionalno naklonjeniji Draženu Budiši i Mati Graniću, nego oni koji su izrazili namjere glasovanja na izborima. Bez obzira čime bile motivirane, takve su rezerve u izražavanju izbornih preferencija unijele određenu pristranost u anketne rezultate, koju ne samo da se proporcionalnim preračunavanjem nije moglo umanjiti nego je time, u numeričkom smislu, ona postala još izrazitijom.

Važnost ponovljenih pokušaja anketiranja

Zasebnim dijelom analize nastojali smo provjeriti moguću metodološku važnost ponovljenih pokušaja anketiranja potencijalnih ispitanika koji se, prilikom prvoga poziva određenog telefonskog broja, zbog nekoga razloga (odsutnost, trenutačna spriječenost, zauzetost broja i sl.) nisu mogli odazvati anketi. Brojni američki autori i istraživači (npr. Brady i Orren, 1992.; Cantril, 1991.; Dillman, 1978.; Groves, 1989.; Schutt, 1996.; Voss i sur., 1995.), naime, upozoravaju da upravo višestruko ponavljanje prvotno neuspjelih anketnih pokušaja (*call backs*) ima iznimnu važnost za postizanje zadovoljavajuće reprezentativnosti realiziranih anketnih uzoraka, pa stoga i za opću valjanost dobivenih rezultata. Tako, na primjer, Voss i suradnici (1995.) smatraju da je brojnost ponovljenih anketnih pokušaja vrlo važan objašnjavajući element razmjerno značajnih razlika u izbornim procjenama vodećih američkih istraživačkih institucija na izborima 1988. i 1992. godine, dok Kohut (1988., prema Schutt 1996.) otkriva da bi, u slučaju poduzimanja samo jednog umjesto više anketnih pokušaja, završno Gallupovo istraživanje uoči predsjedničkih izbora 1988. godine zabilježilo prednost Dukakisa za dva postotka, umjesto znatno realnije razlike u korist Busha za šest postotnih bodova.¹⁹

Iako se, u sklopu analiziranih telefonskih anketa uoči hrvatskih predsjedničkih izbora 2000. godine, ponovljeni pokušaji anketiranja inicijalno nedostupnih ispitanika nisu pokazali toliko metodologijski značajnima kao u slučaju spomenutih američkih istraživanja, provedene analize ipak sugeriraju da se s povećanjem broja anketnih pokušaja ponešto povećala i prognostička valjanost rezultata. Iako je, kao što pokazuju rezultati u tablicama 7. i 8.,²⁰ nakon primjene dvostruke *leaning*-korekcije u oba istraživanja postignuta statistički zadovoljavajuća predikcija već temeljem prvoga poziva određenog broja (s iznimkom rezultata za T. Merčepa u sklopu istraživanja uoči prvoga kruga, svi su ostali rezultati prediktorske varijable podudarni s kriterijem u granicama slučajnoga varijabiliteta), s povećanjem broja pokušaja ponešto se smanjilo prosječno odstupanje i standardna devijacija prediktorske od kriterijske varijable, a iako ne osobito značajno, dosljedno se poboljšala i preciznost istraživačkih procjena pojedinačnih izbornih rezultata (npr. u istraživanju uoči prvoga kruga procjena izbornog rezultata Stjepana Mesića poboljšala se nakon tri pokušaja za 1,9, a Dražena Budiše i Mate Granića 0,5 postotnih bodova, dok se uoči drugoga kruga predikcija za oba kandidata poboljšala za 1,3 postotka). Iskazivanje standardne devijacije pojedinih skupina podataka u stupnjevima standardne greške (mjera pristranosti) dopušta zaključiti da zabilježeno povećanje preciznosti istraživačkih procjena ne treba pripisati povećavanju broja ispitanika, obuhvaćenih nakon poduzimanja novih pokušaja, nego ponajprije smanjenju utjecaja nekih sustavnih pogrešaka nastalih u tijeku realizacije istraživanja.

Iako se, u sklopu ovih istraživanja, ponavljanje inicijalno neuspjelih kontakata nije pokazalo osobito značajnim, to nipošto ne znači da takav postupak ne bi mogao imati čak i vrlo veliku metodologijsku važnost u nekoj drugoj izbornoj situaciji ili u nekim drugim okonostima realizacije istraživanja. Vrlo se realnom, naime, čini pretpostavka da bi ostajanje na samo jednom pokušaju kontaktiranja trenutačno nedostupnih ispitanika (odnosno uporabom rezervnog telefonskog broja bez daljnjih pokušaja obnavljanja neuspjelog kontakta na istome broju), osobito ako se anketiranje provodi radnim danom i u znatnijoj mjeri obuhvaća prijedodnevne termine (kad su radno aktivni članovi kućanstva pretežno odsutni), moglo donekle poremetiti strukturu realiziranog uzorka prema demografskim i socijalnim varijablama koje značajno utječu na rezultate istraživanja javnoga mnijenja. U tom bi smislu bila svakako najvažnija moguća neuravnoteženost uzorka prema naobrazbi ispitanika koja se u našim uvjetima pokazala uvjerljivo najvažnijim prediktorom izbornih preferencija i javnoga mnijenja uopće (Lamza Posavec, 1995.). U slučaju ovdje anali-

➔ **TABLICA 7**
Prvi izborni krug:
neponderirani rezultati
istraživanja s
dvostrukom L-
korekcijom, iskazani
prema broju anketnih
pokušaja, i njihova
usporedba s
rezultatima izbora

➔➔ **TABLICA 8**
Drugi izborni krug:
neponderirani rezultati
istraživanja s
dvostrukom L-
korekcijom, iskazani
prema broju anketnih
pokušaja, i njihova
usporedba s
rezultatima izbora

Tablica 7	Rezultati izbora		Jedan pokušaj		Dva pokušaja		Tri pokušaja	
	postotak glasova	postotak ispitanih	odstupanje	stand. greška	odstupanje	stand. greška	odstupanje	stand. greška
Budiša	27.7	24.9	-2.8	4.4	-2.5	4.1	-2.3	3.7
Đapić	1.8	1.7	-0.1	1.3	-0.2	1.2	0.0	1.1
Granić	22.5	21.7	-0.8	4.2	-0.4	3.9	-0.3	3.6
Ledić	0.9	0.4	-0.5	0.6	0.7	0.7	0.3	0.9
Letica	4.1	4.9	0.8	2.2	0.7	2.0	0.5	1.8
Merčep	0.9	0.2	-0.7	0.5	-0.5	0.6	-0.4	0.6
Mesić	41.1	45.6	4.5	5.1	3.6	4.7	2.6	4.3
Prkačin	0.3	0.2	-0.1	0.5	-0.1	0.5	-0.1	0.4
Separović	0.3	0.5	0.2	0.7	0.2	0.7	0.2	0.6
Bez odgovora		0.0						
Broj ispitanih		637						
Prosječno odstupanje		1.2			1.0		0.8	
Mjera pristranosti		0.060			0.050		0.040	
Standardna devijacija		1.84			1.51		1.19	

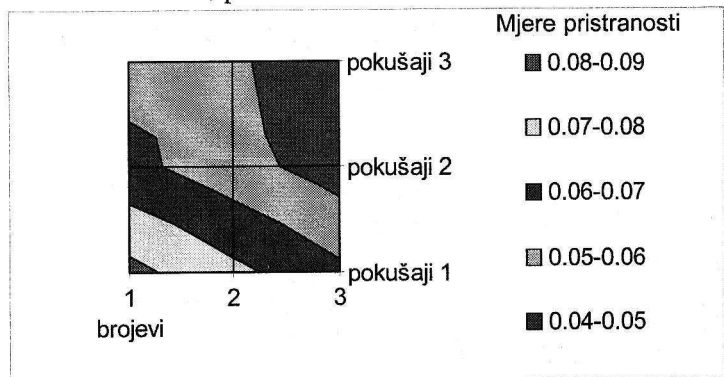
Tablica 8

Budiša	44.0	40.0	-4.0	4.6	1.4	4.3	2.7	4.0
Mesić	56.0	60.0	4.0	4.6	-1.4	4.3	-2.7	4.0
Bez odgovora		0.0						
Broj ispitanih		749						
Prosječno odstupanje		4.0			1.4		2.7	
Mjera pristranosti		0.041			0.009		0.025	
Standardna devijacija		2.07			1.27		1.27	

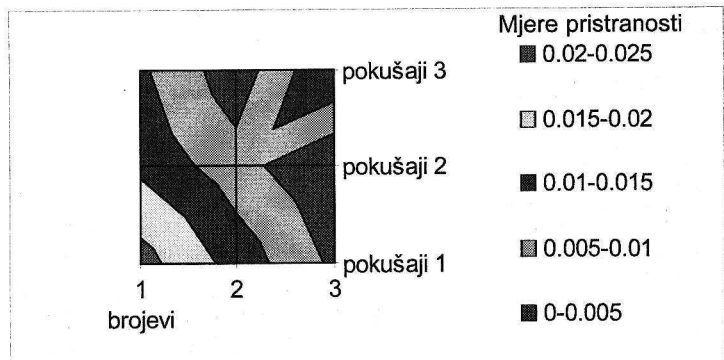
ziranih istraživanja dodatne su obrade, međutim, pokazale da izobrazbena struktura realiziranih uzoraka gotovo uopće nije ovisila o broju ponovljenih anketnih pokušaja.²¹ S obzirom na konkretne okolnosti provedbe istraživanja, skloni smo povjerovati da je to ponajprije povezano s dnevnim dinamičkom anketiranjima (oko tri četvrtine ispitanika anketirano je iz 16 sati, dakle izvan uobičajenog radnog vremena) te s činjenicom da je trećina uzoraka realizirana u tijeku neradnog dana, a pretežni dio već prilikom prvoga poziva zadanih telefonskih brojeva.²² Doda li se tome još i istraživački podatak prema kojemu je, na ovim predsjedničkim izborima, glasačko odlučivanje bilo nešto manje povezano s naobrazbom birača²³ nego što je to bio slučaj u našim prijašnjim izbornim situacijama, razumljivo je da, u sklopu analiziranih istraživanja, ponavljanje neuspjelih anketnih pokušaja nije moglo imati tako značajan utjecaj na istraživačke rezultate kao što bi se to moglo pokazati u nekim drugim istraživačkim ili izbornim okolnostima.

Analizu mogućeg poboljšanja valjanosti predizbornih istraživanja javnoga mnijenja, uvođenjem multiplih anketnih pokušaja na istom telefonskom broju, dopunili smo i podacima o učinku uporabe rezervnih telefonskih brojeva na realizaciju planiranog uzorka istraživanja. Rezultati s dvostrukom L-korekcijom, u ovisnosti o spomenutim metodološkim elementima, prikazani su na slikama 1. i 2.

⇒ SLIKA 1
 Prvi izborni krug:
 prediktivna valjanost
 rezultata istraživanja s
 dvostrukom L-
 korekcijom u ovisnosti
 o broju ponovljenih
 anketnih pokušaja i
 uporabi rezervnih
 telefonskih brojeva
 (distribucija mjera
 pristranosti)



⇒ SLIKA 2²⁴
 Drugi izborni krug:
 prediktivna valjanost
 rezultata istraživanja s
 dvostrukom L-
 korekcijom u ovisnosti
 o broju ponovljenih
 anketnih pokušaja i
 uporabi rezervnih
 telefonskih brojeva
 (distribucija mjera
 pristranosti)



Budući da su i ponovljeni pokušaji anketiranja inicijalno nedostupnih ispitanika i uporaba ekvivalentnih rezervnih telefonskih brojeva trebali spriječiti moguće degradiranje strukture uzorka zbog nepotpune realizacije planiranih anketnih kontakata, promjene rezultata u smjeru bolje validnosti, uočljive u slučaju obje provedene ankete, izravna su potvrda naših očekivanja zbog kojih smo te metodologijske elemente uopće i uveli u anketnu proceduru. Kao što je vidljivo iz grafičkoga prikaza, obje su strategije u nekoj mjeri pridonijele prediktivnoj valjanosti rezultata, a to izravno govori i o podjednakoj važnosti njihova uključivanja u planove realizacije telefonskih istraživanja javnoga mnijenja.

Utjecaj dnevne dinamike anketiranja

I na kraju, rezultati analiza prognostičke valjanosti istraživačkih procjena prema dnevnim razdobljima anketiranja također upućuje na neke metodologijski korisne zaključke. Za potrebe ovoga dijela analize, anketni su podaci iz oba istraživanja svrstani u četiri frekvencijski podjednake i analitički dostatne terminske kategorije koje ujedno slijede logiku, za naše uvjete uobičajenog, dnevnog "životnog stila" (uobičajeno radno vrijeme, poslijepodnevi boravak u kući, praćenje središnjeg televizijskog dnevnika i sl.).

Rezultati analize oba istraživanja (tablice 9. i 10.) pokazuju da se, nakon primijenjene dvostruke *leaning*-korekcije, u svim dnevnim intervalima anketiranja većina istraživačkih procjena kretala u granicama slučajnog varijabiliteta (u istraživanju prije prvoga kruga najizrazitija je iznimka procjena rezultata za D. Budišu zabilježena u intervalu od 18 do 19,30 sati, a u istraživanju prije drugoga kruga rezultati za oba kandidata zabilježeni iza 19,30 sati). Temeljem toga najispravnije je zaključiti da su, usprkos nekim razlikama u striktno numeričkom smislu, svi obuhvaćeni intervali anketiranja bili podjednako važni za postignutu valjanost rezultata, s nešto izrazitijom iznimkom anketnog termina iza 19,30 sati u tijeku kojeg su, u sklopu ankete uoči drugoga kruga, prikupljeni nešto manje valjani rezultati nego u ostalima. Osobito je važno istaknuti da se, u obje ankete, razdoblje do 16 sati pokazalo barem jednako prikladnim za anketiranje kao i ostali termini, iako je, zbog znatnijeg izbivanja radno aktivnih osoba, u to doba bilo realno očekivati najmanje valjane rezultate.²⁵

Usprkos tome što se razlike u prediktivnoj valjanosti rezultata prikupljenih u promatranim dnevnim intervalima nisu pokazale statistički značajnima, izobrazbena struktura realiziranih uzoraka značajno se razlikovala. U slučaju oba istraživanja, u razdoblju do 16 sati anketirano je značajno više ispitanika s osnovnom ili nižom naobrazbom, a manje s višom

školom ili fakultetom nego u poslijepodnevnim terminima (hi kvadrat za prvo istraživanje = 18,539, $df = 6$, $p < 0,01$; hi kvadrat za drugo istraživanje = 19,152, $df = 6$, $p < 0,01$). Uz ostalo, i ovi podaci sugeriraju da je na predsjedničkim izborima 2000. godine izobrazbena struktura glasača razmjerno malo utjecala na njihovo izborno opredjeljenje te da bi možda, u nekoj drugoj izbornoj situaciji, kad bi naobrazba birača ponovno postala značajnijim prediktorom izbornog odlučivanja, i dnevna dinamika anketiranja imala veću metodologijsku važnost nego što je bio slučaj u ovim istraživanjima.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedene validacijske analize nedvosmisleno pokazuju da je, na razini današnje pokrivenosti Hrvatske telefonskim priključcima i pod uvjetom uvažavanja znanstvenih kriterija planiranja i realizacije istraživanja, najvažnije pitanje valjanosti telefonom realiziranih predizbornih istraživanja javnoga mnijenja povezano s razmjerno visokim proporcijama neizjašnjavanja o namjerama glasovanja na izborima. U slučaju analiziranih istraživanja učestalo uskraćivanje odgovora o izbornim preferencijama uzrokovalo je nedovoljnu numeričku preciznost rezultata, a u anketi uoči prvoga kruga i određenu pristranost u smislu precjenjivanja izborne pozicije Stjepana Mesića u odnosu prema mogućem izbornom rezultatu Dražena Budiše i dr. Mate Granića. Od iskušanih postupaka ispravljanja tako nastale nevalidnosti rezultata najprikladnijim se pokazalo dvoetažno korigiranje originalnih podataka o namjerama glasovanja na izborima temeljem dodatnog pitanja o naklonosti pojedinim predsjedničkim kandidatima nakon kojega se, u slučaju oba provedena istraživanja, ni jedan od analiziranih istraživačkih rezultata nije statistički razlikovao od rezultata izbora. Proporcionalno preračunavanje podataka, jednostavnim isključivanjem neizjašnjanih ispitanika, nije dalo dovoljno dosljedne rezultate (u istraživanju uoči prvoga kruga pokazalo se lošijim, a uoči drugoga kruga nešto boljim od dvostruke korekcije temeljem pitanja o naklonosti) da bi se moglo držati pouzdanim postupkom rješavanja tog problema.

Provjere metodološke važnosti višestrukih pokušaja anketiranja inicijalno nedostupnih ispitanika, koji su se u brojnim američkim istraživanjima pokazali iznimno značajnima, u sklopu analiziranih telefonskih anketa nisu otkrile osobit utjecaj na ukupnu validnost istraživanja. Ipak, provedene analize sugeriraju da se s povećanjem broja pokušaja ponešto povećavala i prognostička valjanost rezultata te da bi u nekoj drugoj izbornoj situaciji i nekim drugim okolnostima realizacije istraživanja takva strategija prikupljanja podataka mogla imati

čak i veliku metodologijsku važnost. Sličan zaključak vrijedi i za mogući utjecaj dnevne dinamike anketiranja na ukupnu valjanost istraživanja – iako se, u sklopu analiziranih istraživanja, ona nije pokazala osobito važnom za preciznost istraživačkih procjena (razlike u prediktivnoj valjanosti rezultata prikupljenih u različitim dnevnim intervalima nisu statistički značajne), značajna povezanost dnevnih termina anketiranja i izobrazbene strukture obuhvaćenih ispitanika ipak upozorava da bi u nekoj drugoj izbornoj situaciji (kad bi naobrazba birača bila jačim prediktorom izbornog odlučivanja nego na ovim predsjedničkim izborima) i dnevna distribucija anketnih kontakata mogla imati puno veći utjecaj na dobivene rezultate. Iako i pitanje utjecaja tog elementa ukupne istraživačke metodologije zasigurno zahtijeva dodatne istraživačke provjere i objašnjenja, temeljem rezultata ove analize najrealnije je zaključiti da je za postizanje zadovoljavajuće valjanosti istraživanja javnoga mnijenja potrebno pravilno rasporediti anketni postupak tijekom cijeloga dana, vodeći pri tom računa i o već spomenutoj strategiji ponovljenih pokušaja ostvarivanja inicijalno neuspjelih anketnih kontakata.

BILJEŠKE

¹ Riječ je o istraživanjima objavljenima u *Globusu* (2000.a; 2000.b), *Jutarnjem listu* (2000.b; 2000.c), *Nacionalu* (2000.a; 2000.b), *Novom listu* (2000.a; 2000.b), *Slobodnoj Dalmaciji* (2000.a; 2000.b) i *Večernjem listu* (2000.a; 2000.b).

² Pod statističkom valjanošću u ovom slučaju podrazumijevamo podudarnost rezultata istraživanja s rezultatima izbora unutar granica slučajnog varijabiliteta (standardne greške uzorka).

³ Prema preporukama europskih i svjetskih istraživačkih asocijacija (ESOMAR, WAPOR), objavljivanje rezultata istraživanja javnoga mnijenja obvezatno bi trebalo biti popraćeno sljedećim informacijama: naziv institucije koja je provela istraživanje; osnovni skup na koji se istraživanje odnosi; veličina, način izbora i teritorijalna disperziranost uzorka; termini anketiranja; tehnika prikupljanja podataka; proporcija odbijanja ankete; proporcija neizjašnjenih ispitanika; veličina standardne greške; informacija o obradi (eventualnom ponderiranju) rezultata; sadržaj anketnog upitnika i formulacija ključnih anketnih pitanja (Directory, 1993.; Guide, 1993.). U našoj medijskoj praksi uz objavljivanje takvih rezultata najčešće su prezentirani podaci o institucijama ili autorima koji su ih proveli, veličini uzorka, tehnici provođenja, ukupnom teritorijalnom obuhvatu (razina Hrvatske, pojedinih regija, gradova i sl), proporciji neizjašnjenih ispitanika i terminu provedbe istraživanja.

⁴ Napomena o ponderiranju sadržana je u odjeljku o obradi podataka.

⁵ Reprezentativnost uzorka prema urbaniziranosti naselja postignuta je već opisanim planom probabilističkog uzorkovanja (ne ovisi o spontanoj selekciji ispitanika kao ostale kontrolne varijable), pa stoga nije prikazana u tablici.

⁶ Budući da se predikcija odnosi na dio glasačkoga tijela koji će izići na izbore (i na koji se iskazuju izborni rezultati), u slučaju predizbornih istraživanja javnoga mnijenja zapravo i ne postoje čvršći kriteriji za utvrđivanje reprezentativnosti uzoraka. Taj, zasigurno vrlo važan, načelni metodologijski problem predizbornih istraživanja u američkoj se istraživačkoj praksi pokušava riješiti prethodnim anketama kojima se nastoji utvrditi struktura "vjerojatnih glasača".

⁷ Na nagle promjene glasačkog raspoloženja ukazivali su ponajprije već spomenuti rezultati anketa objavljeni u različitim novinskim izdanjima. Uočene su promjene u skladu s rezultatima istraživanja u SAD-u koji pokazuju da je u predizbornom razdoblju javno mnijenje u pravilu znatno nestabilnije u slučaju kad ni jedan od kandidata još nije obnašao predsjedničku funkciju nego u slučaju izborne utrke između dotadašnjeg predsjednika (koji se ponovno kandidirao) i njegova protukandidata (Crespi, 1989.).

⁸ Literatura o istraživanju javnoga mnijenja jednostavno vrvi primjerima o utjecaju termina prikupljanja podataka na valjanost predikcije izbornih rezultata (npr. Brady i Orren, 1992.; Crespi, 1989.; Kagay, 1992.; Lamza Posavec, 1995.; Perry, 1979.; Worcester, 1992. i mnogi drugi).

⁹ Prvi krug izbora održan je u ponedjeljak 24. siječnja, a drugi krug u ponedjeljak 7. veljače 2000.

¹⁰ Uspoređivanje rezultata prema danima anketiranja nije ukazalo na statistički značajne ili bilo kakve dosljednije razlike u glasačkoj podršci pojedinim kandidatima koje bi se mogle pripisati učincima prethodnog televizijskog predstavljanja (Lamza Posavec i sur., 2000.b). To ipak ne znači da u nekoj drugoj izbornoj situaciji (kad bi javno mnijenje bilo manje kristalizirano nego što je to, u ovom slučaju, najvjerojatnije bilo prije završnog predstavljanja kandidata) takve okolnosti ne bi trebalo imati pod istraživačkom kontrolom.

¹¹ Riječ je o podacima Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, objavljenima u *Društvenim istraživanjima* (Lamza Posavec, 1997.) i istraživačkim izvještajima o rezultatima istraživanja javnoga mnijenja (Lamza Posavec i sur., 1998.a; 1998.b; 1999.).

¹² Podaci Izbornog povjerenstva Republike Hrvatske (Izbornog povjerenstvo 2000.a; 2000.b)

¹³ Preračunavanje preostale proporcije neizjašnjenih ispitanika temelji se na pretpostavci da je ta skupina ispitanika prema svojim stavovima sličnija ispitanicima koji se nisu izjasnili o namjerama glasovanja, ali su potom odgovorili na pitanje o sklonostima određenom kandidatu, nego ispitanicima koji su eksplicitno odgovorili za kojeg bi kandidata glasovali. Slična se logika ponekad primjenjuje u projektiranju mogućih glasačkih opredjeljenja ispitanika koji i nakon nekoliko pokušaja anketiranja odbijaju anketnu suranju, temeljem odgovora onih koji su inicijalno odbili anketu, ali u nekom od idućih pokušaja ipak na nju pristali (Lin i Schaffer, 1995.).

¹⁴ Zbog veće osjetljivosti kriterija valjanosti za određivanje sukladnosti prediktorske i kriterijske varijable i ovaj je put, kao i u nekim prijašnjim validacijskim analizama (Lamza, 1992.; Lamza Posavec, 1995.; 1997.), rabljena razina značajnosti od jedan posto koja dopušta

nešto šire granice standardne pogreške nego uobičajeno rabljen kriterij od pet posto.

¹⁵ Mjerom pristranosti istraživanja nazvali smo odstupanje rezultata istraživanja od "pravih" rezultata populacije (rezultati izbora) izraženo u jedinicama standardne pogreške uzorka, a slično kao i u nekim prijašnjim validacijskim analizama (Lamza Posavec, 1995; 1996.), rabili smo je za međusobnu usporedbu pojedinih prediktorskih varijabli prema njihovoj ukupnoj valjanosti. Budući da je tom mjerom eliminiran utjecaj veličine uzorka (tj. slučajnog varijabiliteta) na eventualno odstupanje prediktorskih od kriterijskih rezultata, dobivene su vrijednosti isključivo pokazatelj sustavnih pogrešaka ili pristranosti istraživanja. Formula za određivanje "mjere pristranosti" temelji se na formuli za standardnu devijaciju aritmetičke sredine koja u ovom obliku glasi:

$$\text{Mjera pristranosti} = \sqrt{\frac{\sum(d/SG)^2}{N-1}}$$

pri čemu je:

d = x (rezultat istraživanja) – y (rezultat izbora)

SG = standardna greška

N = broj analiziranih rezultata

¹⁶ Iako proporcija neizjašnjavanja može značajno varirati od jedne do druge istraživačke situacije (ovisno o konkretnim izbornim opcijama, društvenim okonostima, općem političkom ozračju i sl.), u terenskim anketama u kojima se primjenjuje postupak tajnog izjašnjavanja o namjerama glasovanja na izborima proporcija neizjašnjavanja u pravilu je čak i dvostruko manja od one koja se bilježi anketama telefonom. Tako se, usporedbe radi, u razdoblju od 1992. do 1999. godine u terenskim istraživanjima javnoga mnijenja Instituta Ivo Pilar (koja su obvezatno uključivala postupak tajnog izjašnjavanja) ta proporcija, na razini cijele Hrvatske, kretala u rasponu od 13 do 19 posto. (Lamza Posavec i sur., 1999.).

¹⁷ Kao što dosljedno pokazuju rezultati brojnih istraživanja u svijetu i u nas (npr. Perry, 1979.; Cantril, 1991.; Lamza Posavec i sur. 1998.a; 1998.b; 1999.; 2000.a; 2000.b), uporabom *leaning*-pitanja proporcija neizjašnjavanja u pravilu se smanjuje na približno polovicu.

¹⁸ Brojna su istraživanja pokazala da stavovi ili preferencije neizjašnjenih ispitanika obično nisu distribuirani na isti način kao i stavovi onih koji su se očitovali u anketi, osobito kad, zbog nekoga razloga, potencijalni ispitanici imaju određene rezerve u njihovu izražavanju, kao što je, u našim dosadašnjim istraživanjima političkoga javnog mnijenja, gotovo redovito bio slučaj (Lamza Posavec, 1995.; Lamza Posavec, Rimac, 1997.). Upravo stoga ni proporcionalno preračunavanje podataka temeljem jednostavnog isključivanja neizjašnjenih ispitanika u pravilu ne može osigurati zadovoljavajuće valjane rezultate.

¹⁹ Prema mišljenju Schutta (1996.) glavni je razlog tome znatno veća vjerojatnost da će potencijalni glasači republikanskog kandidata Busha (bogatiji i naobraženiji dio stanovništva) češće izbivati iz kuće nego potencijalni glasači demokratskog kandidata te da će stoga, u slučaju samo jednog anketnog pokušaja, biti premalo zastupljeni u realiziranom uzorku istraživanja.

²⁰ Rraspravu o ovom pitanju ograničit ćemo na neponderirane rezultate, korigirane na način koji se u prethodnom dijelu rada pokazao najpouzdanijim (dvostruka *leaning*-korekcija).

²¹ U sklopu istraživanja uoči prvoga kruga, u dijelu neponderiranog uzorka koji je uključio samo jedan anketni pokušaj, niže naobraženih ispitanika (osnovna škola ili manje) bilo je 30,1 posto, nakon dva pokušaja bilo ih je 29,3, a nakon tri pokušaja 30,1 posto. Ispitanika srednje naobrazbe bilo je 53,3 posto (samo jedan pokušaj) odnosno 53,7 (dva pokušaja) i 52,2 posto (tri pokušaja), dok je udio osoba s višom i visokom školskom spremom iznosio 16,6 (jedan pokušaj), 17,0 (dva pokušaja) odnosno 18,3 posto (tri pokušaja). Ni struktura uzorka realiziranog istraživanjem uoči drugoga izbornog kruga uglavnom se nije znatnije mijenjala: u odnosu prema ukupnom broju pokušaja, udio niže naobraženih ispitanika iznosio je 25,9, 25,6, odnosno 25,5 posto, osoba sa srednjom školom bilo je 57,4, 56,7, odnosno 56,5 posto, a osoba više i visoke naobrazbe 16,7, 17,8, odnosno 17,9 posto. Izobrazbena struktura realizirana nakon jednoga, odnosno dva anketna pokušaja ni u jednoj se kategoriji ne razlikuje statistički značajno od strukture koja je zabilježena nakon sva tri pokušaja (razlike su manje od standardnih grešaka proporcija, $p < 0,01$).

²² Na to je, dakako, mogao još dodatno utjecati i relativno malen udio radno aktivnih osoba u ukupnom stanovništvu Hrvatske.

²³ Rezultati istraživanja su pokazali da je naobrazba ispitanika u nekoj mjeri utjecala na izborne preferencije u prvom izbornom krugu (ponajprije u smislu nešto veće naklonosti niže naobraženih ispitanika dr. Mati Graniću nego ostalim vodećim kandidatima), dok u drugome krugu nije u tom smislu imala gotovo nikakva utjecaja (Lamza Posavec i sur., 2000.a; 2000.b; Lamza Posavec i Milas, 2000.).

²⁴ Budući da je, u ovom slučaju, razmjerno visoka preciznost procjene dostignuta i prije realizacije svih planiranih korekcija za sprečavanje degradiranja uzorka, gornji desni kut grafikona ukazuje na slabije validacijske parametre nego ostale uspoređivane točke koje prikazuju etapne učinke primijenjenih strategija realizacije planiranog uzorka. Prema linearnoj projekciji, primjenom svih korekcija, prosječno bi odstupanje trebalo poprimiti negativan predznak, a to bi, dakako, bilo sasvim besmisleno.

²⁵ Predočeni rezultati pokazuju da su termini do 16 sati, osobito u anketi uoči drugoga kruga, osigurali čak i numerički preciznije rezultate nego ostali promatrani termini. Dodatne provjere, međutim, indiciraju da su, osobito u istraživanju uoči prvoga kruga, rezultati dobiveni u tom anketnom intervalu velikim dijelom posljedica neproporcionalnoga udjela anketnih podataka prikupljenih tijekom neradnog dana (udio anketa realiziranih u subotu u tom je terminu iznosio 52 posto, a u ostalima između 20 i 23 posto). Za razliku od toga, u anketi uoči drugoga kruga, kad je preciznost podataka dobivenih u pojedinim intervalima ipak bila ujednačenija (iznimka je samo interval iza 19,30 sati), udio anketa realiziranih subotom u uspoređivanim je intervalima bio mnogo sličniji (34 prema 30 do 32 posto).

LITERATURA

Bogart, L. (1985), *Polls and the Awareness of Public Opinion*, New Brunswick: Transaction Books

Brady, E. H., Orren, G. R. (1992), *Polling Pitfalls: Sources of Error in Public Opinion Surveys*, u: Mann, T. E., Orren, G. R. (ur.), *Media Polls in American Politics*, str. 95-123, Washington, D. C.: The Brookings Institution.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 601-629

LAMZA POSAVEC, V.,
RIMAC, I.: PRIMJENA...

Cantril, A. H. (1991), *The Opinion Connection: Polling, Politics, and the Press*, Washington, D. C.: A Division of Congressional Quarterly Inc.

Crespi, I. (1989), *Public Opinion, Polls, and Democracy*, Boulder: Westview Press.

Dillman, D. A. (1978), *Mail and Telephone Surveys*, New York: John Wiley and Sons.

Directory of Members 1991 (1993), Chapel Hill: WAPOR Secretariat.

Globus (2000 a.), Posljednji tjedan predsjedničke kampanje: Stipe Mešić dobiva 31,1 posto glasova, Dražen Budiša 23,0 posto, dr. Mate Granić 14,3 posto, 21. siječnja 2000, str. 4-5.

Groves, R. M. (1979), Actors and Questions in Telephone and Personal Interview Surveys, *Public Opinion Quarterly*, 43: 233-244.

Groves, R. M. (1989), *Survey Errors and Survey Costs*, New York: Wiley.

Globus (2000 b.), Samo dramatična promjena raspoloženja birača mogla bi Dražena Budišu dovesti u prednost, 4. veljače 2000, str. 6-7.

Guide to Opinion Polls (1993), Amsterdam: E. S. O. M. A. R.

Izorno povjerenstvo Republike Hrvatske (2000.a), Rezultati izbora za Predsjednika Republike Hrvatske, 1. krug, 24. siječnja 2000.

Izorno povjerenstvo Republike Hrvatske (2000.b), Rezultati izbora za Predsjednika Republike Hrvatske, 1. krug, 7. veljače 2000.

Jordan, L. A., Marcus, A., Reeder, L. G. (1980), Resoponse Styles in Telephone and Household Interviewing: A Field Experiment, *Public Opinion Quarterly*, 44(2): 210-222.

Jutarnji list (2000.a), Mesić ispred Budiše, 15. siječnja, str. 27. i 29.

Jutarnji list (2000 b.), Glasači Mate Granića odlučuju hoće li pobijediti Budišu ili Mesić, 19. siječnja, str. 4.

Jutarnji list (2000 c.), Mesić 45 posto, Budiša 40 posto, 2. veljače, str. 3.

Kagay, M. R. (1992), Variability without Fault: Why Even Well-Designet Polls Can Disagree, u: Mann, T. E., Orren, G. R. (ur.), *Media Polls in American Politics*, str. 95-123, Washington, D. C.: The Brookings Institution.

Lake, C. (1987), *Public Opinion Polling*, Washington, D. C.: Island Press.

Lamza, V. (1992), Pokušaj validacije predizbornog javnog mnijenja na temelju rezultata izbora, *Društvena istraživanja*, god 1, br. 2: 231-244.

Lamza Posevec, V. (1995), *Javno mnijenje: teorije i istraživanje*, Zagreb: Alinea.

Lamza Posavec, V. (1996), Pokušaj identificiranja skupine "vjerojatnih glasača" u predizbornim istraživanjima javnoga mnijenja, *Društvena istraživanja*, god. 5, br. 1 (21): 185-201.

Lamza Posavec, V. (1997), Odbijanje ankete u istraživanjima javnoga mnijenja, *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 6 (32): 747-772.

Lamza Posavec, V. (1999), Problem reduciranosti osnovnoga skupa u istraživanjima javnoga mnijenja tehnikom telefonskog anketiranja, *Društvena istraživanja*, god 8. br. 4 (42): 635-656.

Lamza Posavec, V., Milas, G. (2000), Glavne motivacijske odrednice glasovanja na predsjedničkim izborima 2000. godine, *Društvena istraživanja*, god. 9, br. 4-5 (48-49): 581-599.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 601-629

LAMZA POSAVEC, V.,
RIMAC, I.: PRIMJENA...

Lamza Posavec V., Rimac, I. (1997), Dio koji nedostaje: problem neizjašnjenja u istraživanjima namjera glasovanja, *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 6 (32): 729-746.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S. (1998.a), *Javno mnijenje Hrvatske/veljača 1998: stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, istraživački izvještaj, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Ferić, I. (1998.b), *Javno mnijenje Hrvatske/listopad 1998*, istraživački izvještaj, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Ferić, I. (1999), *Javno mnijenje Hrvatske/studeni 1999: Izbori za Zastupnički dom Sabora*, istraživački izvještaj, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Ferić, I. (2000.a), *Javno mnijenje Hrvatske: prvi krug predsjedničkih izbora 2000. godine*, istraživački izvještaj, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lamza Posavec, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Ferić, I. (2000.b), *Javno mnijenje Hrvatske: drugi krug predsjedničkih izbora 2000. godine*, istraživački izvještaj, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lavrakas, P. J. (1993), *Telephone Survey Methods*, Newbury Park: Sage Publications.

Lawrence, A. J., Jordan, A. C. M., Reeder, L. G. (1980). Response Styles in Telephone and Household Interviewing: A Field Experiment, *Public Opinion Quarterly*, 35: 249-257.

Lin, I.-F., Schaffer, N. C. (1995), Using Survey Participants to Estimate the Impact of Nonparticipation, *Public Opinion Quarterly*, 59(2): 236-258.

Nacional (2000. a), U samo tjedan dana Stipi Mesiću je popularnost porasla 15 posto: dobiva 33,3 % glasova, drugi je Budiša sa 23,7 a treći Granić sa 14 %, 12. siječnja, str. 11.

Nacional (2000. b.), Za koga ćete glasovati u drugom krugu predsjedničkih izbora 7. veljače?, 2. veljače, str. 5.

Novi list (2000 a.), Mesić ispred Budiše, Granić značajno zaostaje, 20. siječnja, str. 22-23.

Novi list (2000.b), Sjever za Budišu, Slavonija za Mesića, Dalmacija neodlučna, 4. veljače, str. 22 i 39.

Perry, P. (1979), Certain Problems in Election Survey Methodology, *Public opinion Quarterly*, 43 (3): 312-325.

Rosenthal, R. (1969), *Experimenter Effects in Behavioral Research*, New York: Appleton Century Crofts.

Sabato, L. J. (1981), *The Rise of Political Consultants*, New York: Basic Books.

Schutt, R. K. (1996), *Investigating the Social World, The Process and Practice of Research*, Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Slobodna Dalmacija (2000. a), Mesić 37% Budiša 24% Granić 13%, 22. siječnja, str. 6-7.

Slobodna Dalmacija (2000. b), Zagreb i Istra za Mesića, Budiša vodi u Dalmaciji, 5. veljače, str. 9.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 601-629

LAMZA POSAVEC, V.,
RIMAC, I.: PRIMJENA...

Traugott, M. W. (1992), The Impact of Media Polls on the Public, u: Mann, T. E., Orren G. R. (Eds.), *Media Polls in American Politics*, str. 125-149, Washington, D. C.: The Brookings Institution.

Troldahl, C. V., Carter, R. E. (1964), Random Selection of Respondents within Households in Phone Surveys, *Journal of Marketing Research*: 71-76.

Večernji list (2000.a), Mesić 37,4 %, Budiša 22,1 %, Granić 11,3 %, 22. siječnja, str. 2-3.

Večernji list (2000.b), Mesić 44,2, Budiša 35,8 posto, 5. veljače, str. 5.

Voss, D. S., Gelman, A., King, G. (1995), Preelection Survey Methodology: Details from Eight Polling Organizations, 1988 and 1992, *Public Opinion Quarterly*, 59 (1): 98-132.

Worcester, R. M. (1992), The Performance of the Political Opinion Polls in the 1992 British General Election, *Marketing and Research Today*, *The Journal of ESOMAR*, 20 (4): 256-263.

Application of the Method of Telephone Surveys in Researching Voting Intentions at the Croatian Presidential Elections in the Year 2000: Case-Study

Vesna LAMZA POSAVEC, Ivan RIMAC
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

In this work the authors present the findings of the validation analysis of results concerning voting intentions at the 2000 presidential elections, gathered in two separate telephone surveys on the eve of the first election round and run-off. Based on the results of the analysis a general prognostic validity of the research was established in relation to the official electoral results and so was the influence of certain modalities of gathering and processing data on the validity of the results obtained. The results indicate that, in our current circumstances, the main issue of the validity of pre-election telephone surveys is connected with a relatively large proportion of noncommitment regarding voting intentions (in the research analysed it was 29.8 or 25.6%), thus making it necessary to correct the original results through different reduction procedures. Therefore, correcting results in two steps has proven the most suitable method, based on additional questions on inclinations towards certain electoral options (this procedure has, in both electoral situations analysed, considerably improved the precision of results and reduced a certain partiality in their main distribution), while proportional conversion by simple elimination of non-committed examinees, has not given satisfactory effects. In the data-gathering procedure,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 601-629

LAMZA POSAVEC, V.,
RIMAC, I.: PRIMJENA...

repeated attempts regarding the currently unavailable examinees have contributed to the overall precision of the research, while the differences in the distribution of results according to daily time intervals, have, in this case, not appeared statistically significant.

Telefonische Umfragen zur Untersuchung der Stimmabgabeabsichten bei den kroatischen Präsidentschaftswahlen im Jahr 2000: eine Fallstudie

Vesna LAMZA POSAVEC, Ivan RIMAC
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Vorliegende Arbeit präsentiert die Ergebnisse einer Analyse zweier voneinander unabhängig durchgeführter Telefonumfragen, die die Stimmabgabeabsichten bei den kroatischen Präsidentschaftswahlen 2000 ermitteln sollten und jeweils vor dem ersten und zweiten Wahlgang stattfanden. Ein Vergleich der Umfrageergebnisse mit den offiziellen Wahlergebnissen zeigte, dass die Untersuchung einen allgemeinen prognostischen Wert besitzt; auch prüfte man, ob und inwiefern bestimmte Modalitäten bei der Datenermittlung und -bearbeitung die Gültigkeit der erzielten Resultate beeinflussen. Unter den gegenwärtigen Umständen erweist sich, dass die Hauptfrage der Gültigkeit telefonischer Umfragen zur Ermittlung von Wahlabsichten in Zusammenhang steht mit einem relativ hohen Anteil von Befragten, die sich zu ihren Wahlabsichten nicht äußern wollten (in diesem Falle betrug besagter Anteil 29,8% bzw. 25,6%). Daher war notwendig von einer Minderung der Gültigkeit solcher telefonischer Umfragen zugunsten einer Korrektur der originalen Untersuchungsergebnisse auszugehen. Am angemessensten schien es, eine Korrektur in zwei Etappen vorzunehmen, und zwar anhand zusätzlicher Fragen zum präferierten Wahlprogramm (mit diesem Verfahren wurde in beiden Analysen die Präzision der Ergebnisse erhöht und eine gewisse Voreingenommenheit bei ihrer Distribution abgebaut), während die proportionale Umrechnung – nach dem Ausschluss jener Personen, deren Aussagen nicht ermittelt wurden – kein zufriedenstellendes Ergebnis brachte. Zur Präzision der Untersuchung trugen im Laufe der Angabenermittlung wiederholte Versuche bei, zu vorübergehend unerreichbaren Umfrageteilnehmern doch noch Kontakt aufzunehmen, während sich Unterschiede in der Distribution der Ergebnisse je nach den täglichen Terminintervallen in diesem Falle als unerheblich erwiesen.